

«Шынның» аалчызы

ЧУРАГАЧЫ-БИЛЕ ЧУГАА

Салым-шажын болуучу бистин содууда «Суду» деп ат-биле парлап үндүрүп турарын номчучулар билер. Аял-парларын диле, шын-чүдүлөгө, оон оюл-тай талаларына кама-рыштыр бодалар, саналдар, күөлдөр итерден бикээр чагаалар хойу-биле көзү турар. Шажын-чүдүлгени каттап эрттирип, бистин хүн бүрүдө амдыраалыктыс ону кинирин, аяккы орукту бергени кинилер дегип, «шынды» деп хүлээп ап турар ыңдыр бодал чага бурчунда. Оон-биле кады солунда үндүрүп турар «Суду» баа чүдүдүлгүлү турарын бикээр оодуруларын оон номчуп турар бис. Саналдар, күөлдөр, шын-ла, өзөң эвес, билип алысааны айтырылганы кинилер аяккы-биле салгы турарлар, салгы-сеткилге таарымаан чүдүлгөнү чыг, аяккы-тажыт чокка бикип турарлар баа бар. Моон кадыг түнөөнү үндүрүп болуруу? «Суду» деп булуңу дамыштыр бикээр чүдүлгөгө хамаарыштын чүдүлгөнү бикеп алырын номчучулар күөп турарлар. Олар аял-чагаалык, дөмөй-ле, баа боттарынын үлүн кыриштерелер. А бистин, солун аяккы парлаттынар материалдык хөдү-биле түдүп, ажылап кылдып турар кинилерин. «Суду» кинип турар чүдүлгөнү солун, дэштип болуру, хол-ла чүе-ша-дык-чүдүлгөгө хамаарыштын бикиптиген материалдык хажымын чок, шындык болуру деген айтырыллар

Социал айтырылгар Тыва Республиканың Министрлер Чөвүделенин Даргазы Ш. Д. ООРЖАКА, Тыва Республиканың Агроулетпүр эвилелинң даргазы В. О. ОЮНГА, Тыва Республиканың Агроулетпүр эвилелинң проффессил даргазы О. С. КАРА-САЛГА.

Чурттуу рынок экономиканын шилчөөнү-биле хол-баштыр чокчуу амдыраалык чуртталгасы бергезин бугүдөгө билгинер. Ол байлал бистери — күрүнени мал эмгектеринин аяккыларын оон эрттирип. Россия Федерациязының Президентизинин Чарлымын күрүнө бюджетинде турар албан черлеринин аяккыларын 90 хууга өстүрүп даан болуу, амгы байлал-биле ол дээр бир кинилер айла амдыраалык бугүдөгө делселдилен орай-көкүдү болуу турар. Тыва Республиканың Дээди Советинин чедиг чыккылы-радык чок оң үнүк сессияны чамдык санал берген депутаттарын санал турары-биле алырга, ол сан 1670 рубль делселдип турар. А бистин ортумак шалынарныкы — амчылери 647 рубль, фельдшерлерин 437 рубль, техниктер аяккыларын 280 рубль болуп турар. Күрүнө бижмелин турар бугү-ле албан черлеринин аяккыларын ол эне эвез шалынын мал эмчилери ап көлгөн.

Чыдады кандыг-даа үелерине кыштыр соогу, чай-бисте чок. Чоңту эки шынарлы мал продуктулары-биле калдырар, кинилерин малдык хаддалыгы ааргыларын камгалар дэп бистин кинир чоруу үлүг-хууус эвез эвес. Районнарда мал эмчилери чурттар оран-бажын-биле амчылдар кедер тус-кай иди-хел-биле чедир хаддалыгы кинилерге мал эмчилеринин араалдык профессионал ааргылардан аарып турарлар хей. Устуне айттыгың байдалдыгы кинилерге айла амгы шалымын 2,5 натап өстүрени дилеп тур бис. Бистин бо итеделерине ти республиканың өскө районнарын мал эмгектеринин аяккыларын дет-кир болгон боттарынын санал-оюун кинир дээр-зинге итепел каалы.

РЕДАКЦИЈАДАН: бо чагаалык даялгы Барын-Хемчик, Бай-Тайга, Суг-Хал болгон Чоң-Хемчик районнарык болж мал эмчилери аттарын салгылаан. Чурттуу рынок экономиканын шилчөөнү-биле хол-баштыр чокчуу амдыраалык чуртталгасы бергезин бугүдөгө билгинер. Ол байлал бистери — күрүнени мал эмгектеринин аяккыларын оон эрттирип. Россия Федерациязының Президентизинин Чарлымын күрүнө бюджетинде турар албан черлеринин аяккыларын 90 хууга өстүрүп даан болуу, амгы байлал-биле ол дээр бир кинилер айла амдыраалык бугүдөгө делселдилен орай-көкүдү болуу турар. Тыва Республиканың Дээди Советинин чедиг чыккылы-радык чок оң үнүк сессияны чамдык санал берген депутаттарын санал турары-биле алырга, ол сан 1670 рубль делселдип турар. А бистин ортумак шалынарныкы — амчылери 647 рубль, фельдшерлерин 437 рубль, техниктер аяккыларын 280 рубль болуп турар. Күрүнө бижмелин турар бугү-ле албан черлеринин аяккыларын ол эне эвез шалынын мал эмчилери ап көлгөн.

Чул ам, моон сонгар мындык амчылдар кинилер кылдыр, роботтар кылдыр апар дээн ол бе? Азы сай-Салчак КААДЫР.

ООРЛАРГА КЫЙГЫ

Бистин Хайыраан суур-да ийн магазин тудуу бар. Бирээин күрүнө организа-циясы, өскөн «шабашниктер» өскө черден келген, хөлөкеленерин кылдып турган. Күрүнө магазин өңгө хөвөр ара каапкан турар, а «шабашниктер» магазинне садымыс көжүп кире берген-не болтай. Олар артында орай эгелөөн болулар ийн. Күрүнө магазин туулар материал чок дээ, а «шабашниктер» кай-ык ап турарлар? Тартып ап турбаанар-ла болтай. Моон-да өскө делселгелерин кылдып болур. Ийнде, чалгаалык. Көдөдө бажыннын көрүп нөдөөлөр, Херимини бууш, чирик, душкан-на черден улус артап, кылдыгың эртин турар. Улус херим иштин чашан туулу чий берген бажынар ичкерин. Оларын өзлери оон млт-пас-да, Шынал-ла, чайы чоң бе? Чо-ок, бар болдуур ийн. Хоорай чуртталгылар аяккы шажын соода дөмөй чыккылар черден дала-ларже чоруу, өсөрдүн да-гаа-кужун түдүп, аяккылар турла, чуртталгы ораны хериминин иштинге кинилер каанат чет-киликте түвөт? Огородту хүнүнү аяккы, сугаргы-ла болтай, аяккы үлүг. Оода-ла картошка тарып чыккы, чочал түдүп алаш, картошка дилеп чыру улус баа эдилер кинир. Бо бууру чал-гаа кинилер-дир. Кылар болла, үренин кайын-лаа тып, садып ап болур. Уште, оорлар көвүдөөн-де. Мал-магазин оорла-тып, холу салдыган улус баа бар. Малкын чай, кыш чок азырап, өстүрүп алырыга, «элери» алгаш баарга, хол салдына бөөр түвө. Калга баа оорларга кырып бээр эвес. Оон ор-нуна эвез-бир-лаа болла, аяккы садып чыгыш, аяккы оодуруу дээр деп болуп чоруу улус баа эвез эвес. Солун, аяккыларга-ла, оор-лаа оор. Оларын бойлаан материал-ла нөдөй болур. А оорлаан-кай улус көвүдөп турар. Оон мен иштинге бо-далга келдин. Оорлар дээр-ге, кинилер-ле болтай, кинилер иен оларже кыгы салдып олур мен. Эртин, хундулуг, оорлар! Моон номчалык улустун каткыг-даа келер чалгас, Эртин, хундулуг, болбайн Оорлар. Оор кинилер дээр-ге, чүгө мадык каадалан үндүрө берген кинилер эвез-ле болтай. Оор дээр-ге ол мал-дык күвүдөгү машиналык чалгас (мүрчакы) чол-гасы чаданас), оон эдлин үлөкш чыген аштери, ка-дайлары, аяк-төлу, ха-дун-мазы, ада-мези шупту оор-лар-дыр. А оларын ара-зын-да кымнарын чок дээр, дарга, башкы, шагда дээр-ле баар. А оларын бис хүндүлө-ле чоруур болгай бис. Ынчангаш эртим хүндү-лүр, оорлар. Экономика, рынок үези келгенде, бистин бичи Ты-вамыс берге, нарын байдал-ла келгени билер силер. Силер баа тывалар-ла болгай силер (кожазынын ишэн сол чип кыткан орус кинилер дугайында мынчага чедир дыйнаван мен). Тыва чоң-дур берге байдалдан уштун-тур бары — мал азыраары. Хай, мадык болуусу, кымна-дан диленип, хоу-рус сунмайн барып болур бис. Бир эвес мези инекте-рин оорлаан турган бол-дуурга (чангыс айгыч чаш бысаамы бенин ап турар-чор чов), магазинден үс маинал, оотулалп турбас, саржагылы, ченектиг орбас мези бе? А кинилер буруу саржагылы, аяккы болур бол-ла, үренип чыгып, чүгө дээр-ле хөвөр чүгө? Чангыс сүттен ченек ченин кылдып чип болбас деп? Хей сүтүг болуусу, хоорай чуртталгылар! Дүкенин 3-4 шаптан өгелеп сүт ма-на болур. Элт нөдөөлөр, оон ортээ баа чингей бээр.

«МАРСОХОДУ» АКШ-КА ШЕНЭЭР Нью-Йорк (РосИТА-СНТА) ның кор, Сергей Кузнецов, РОСБИЯНЫҢ СПЕЦИАЛИСТЕРИ МАРС ПЛАНЕТАНЫҢ КЫРЫНГА БОДУ ЧОУРУУ АППАРАТ-ТЫН ШЕНЕДЕЛЕРИН АМЕРИК КАЛИФОРНИЯ ШТАТКА ЭРТТИРЕРИН ШИТИРИЛЭЭН. Ол дугайы АКШ-тың аэрокосмос элетпүрүнүн «Анвэйшн уик энд спейс технолоджи» сет-күдү дыйнаткан. Марска чорууу аппарат 70 кг хире делелди, шын-чүдүлгө кылдыр херекселде-ри 15 кг. Ол хонукта чүгө чалгас шак чоруу болур. Дүргени бир секундта 30 см. Радиотототтуу гене-ратор болгаш батареалар элетрин тогу-биле хандылар. Сеткүдүн аяккыларын дугайың «Марсходу» бо чыгыш мал айда Калифор-ниянын Олун шыналды деп черге шимчээр аргаларын шенээр. Ол черин туруш-байдалы Марс кырынын байдалына дөмөйлөшкен деп турар. Санкт-Петербуркта транспорт-машина туудууну эртим-шенилет институту-ну артемелдененин чога-дып кылганы баштайгы ын-дык машиназынын шенеде-рин аркем чыгыш августу Камчаткага эрттирер дээни агар-боудустун байдал-ларын бутпейн барган. Россиянын космос про-грамманын чонокта чаа АКШ-ка чораан удуртчу-лары 1994 чылда Марска ужулар дэп төлөвилелди сонгарлар чадасы дугайы дыйнаткан, чүгө дээр-ге экономиктиг байдал бер-ге, аяккы-херети чедимес.

ЧАНҢЫС СӨСТҮҢ ЧАЖЫДЫ

Сөс биле эжээр, Сөс биле өлүрер. (Улугер домак). Шынал-ла, кинилерин амчылдарына сөстүң дэштигин дугайың артын-дуулу чоңа оттур-ле солгон. Сөс дээр-ге кинилер угаан-сарынын болган салгы сеткилин илердер кара чангыс чепсек болур деп чүе бо-дур. Шынал-ла, бистин төрөн дыйлымын сестеринде кинилерин угаан-сарынын «ырыдылар-даа», салгы-сеткилин караңгылаштыр-ган да сөстөр бар. Ол сөстөр ийн-ле болганы амчыл-дык долуу-биле аяккылар шыдалыс. Бир болла, чы-рнык талазын, бир-ле болла, көрүлгө талазын ажылап чоруурлар. Бистин төрөн тыва дм. Шыныкты сестеринде өскө улук дылдардан дөмөй эвез чүгө болгаш сунезинин сөстөр бар. Бистин дыл талазы биле башкылар-ык тыва дылга хамаарыш-тыр хей шичилел болгаш аяккыларыннын кыл-ган. Оларын хүн бүрүдө аяккы амчылдарыкка аяккылар турар бис. Билдыр турбулук, дылгына куду көрүшкүлүгү, тускай өртем-ин өскө дылдарын кырына келди алган чамдык кинилерин болтулар турар та-варыкчалар бар. Ол чорун чоңуна хомудакын. Төрөн

КӨРНҮР ИРГИ БЕ?

ажады кылдып турарлар ыңдыр чүе ыңбайн турар. Аптакчылар, туудуучулар, одакчылар дэп, өскө-дө мергектиң кинилери ытталыштын ту-рар. Оларын аяккы-шалы-ны-даа шоолуу өскө, назы-лары-даа барында чок, шо-ло-ло-даа эвези денкыла-лар-даа ыран бооп турар. Олар орбан-самдар, бо-ра-будун денгүп чорууу хе-ворер. Чүл ам, моон сонгар мындык амчылдар кинилер кылдыр, роботтар кылдыр апар дээн ол бе? Азы сай-Салчак КААДЫР.

